

ЗАХИСТ ПРАВА КОМУНАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Ключові слова: *право власності, право комунальної власності, способи захисту права власності.*

Key words: *right of ownership, right of municipal ownership, means of protection of the right of ownership.*

Актуальність нашого дослідження полягає у дослідженні питання способів захисту права комунальної власності. Захист права комунальної власності має важливе практичне значення, оскільки без належної матеріальної бази ефективного здійснення територіальною громадою своїх функцій є малоефективним. Також малодослідженими залишаються питання класифікації захисту саме права комунальної власності.

Метою даної статті є дослідження питання класифікації способів захисту права комунальної власності.

Стан дослідження. Дослідженням питань захисту права власності в цілому займалися такі вчені, як: В. І. Борисова, М. І. Гаврилук, О. Б. Гнатів, І. О. Дзера, С. Д. Домусчі, І. В. Жилінкова, Л. А. Музика, В. Ігнатенко, С. Сиротенко, О. Первомайський та інші.

Виклад основних положень. Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод передбачено право кожної фізичної чи юридичної особи безперешкодно користуватися своїм майном, не допускається позбавлення особи її власності інакше як в інтересах суспільства і на умовах, передбачених законом і загальними принципами міжнародного права, визнано право держави на здійснення контролю за користуванням майном відповідно до загальних інтересів або для забезпечення сплати податків чи інших зборів або штрафів [1].

Якщо особі відповідно до національного законодавства країни належить яке-небудь право, що складає певний матеріальний актив, вона може захищати це право відповідно до правил про захист права власності [2, с. 489].

Відповідно до ст. 13 Конституції України держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності і господарювання, соціальну спрямованість економіки. Усі суб'єкти права власності рівні перед законом [3]. Виходячи з цих положень, можна стверджувати, що право комунальної власності підлягає захисту нарівні з правом державної та приватної власності. Згідно ст. 386 Цивільного кодексу України (далі — ЦКУ) держава забезпечує рівний захист прав усіх суб'єктів права власності [4]. Отже, суб'єктам права комунальної власності надаються способи захисту права власності передбачені цивільним законодавством.

Цивільним законодавством захист всіх видів права власності регулюється єдиними правовими нормами, однак способи захисту права комунальної власності мають певні особливості порівняно із загальними положеннями про захист права власності, а тому потребують окремого розгляду.

До способів цивільно-правового захисту права власності в цілому належать:

- 1) ввідикаційний позов,
- 2) негаторний позов,
- 3) позов про визнання права власності,
- 4) визнання незаконним правового акта, що порушує право власності [4].

Вищенаведений перелік, який закріплений у главі 29 ЦКУ, способів захисту права власності не є вичерпним. Відповідно до ч. 2 ст. 16 ЦК суд може захистити цивільне право або інтерес іншим способом, що встановлений договором або законом. Слід погодитись з думкою І. В. Жилінкової, яка стверджує, що немає підстав сумніватися, що це правило стосується також захисту права власності [5, с. 130].

Класифікація способів захисту права власності у науці цивільного права висвітлена по-різному. Так, Ємельянов В. П. поділяє способи захисту на загальні: ввідикаційний та негаторний позови, позов про визнання права власності; спеціальні: способи захисту від правомірного чи неправомірного втручання державних органів чи інших організацій, способи захисту у випадку несприятливого збігу об'єктивних обставин, зобов'язально-правові способи, захист права довічно успадкованого володіння земельною ділянкою [6, с. 216].

Суханов Є. А. способи захисту права власності поділяє на: 1) речово-правові; 2) зобов'язально-правові; 3) позов про визнання права власності та його різновид, позов про виключення майна з опису; 4) позови до публічної влади; вимоги про визнання недійсним ненормативного акта, який не відповідає нормативно-правовим актам та порушує речове право; 5) позови про компенсацію у зв'язку з припиненням права власності за рішенням публічної влади [6, с. 215].

На думку, Дзери І. О. способи захисту права власності поділяються на:

- 1) основні речово-правові засоби (ввідикаційний та негаторний позови);
- 2) допоміжні речово-правові засоби захисту (позов про визнання права власності, позов про виключення майна з опису);
- 3) зобов'язально-правові засоби (засоби захисту права власності у договірних відносинах, в деліктних зобов'язаннях, позови про повернення безпідставно отриманого чи збереженого майна);
- 4) спеціальні засоби захисту (позови про визнання угоди недійсною, позови про захист прав співвласника у разі виділу, поділу та продажу спільного майна; засоби захисту права власності померлих та осіб, визнаних безвісно відсутніми або оголошених померлими; засоби захисту прав

власників від неправомірного чи правомірного втручання державних органів, органів місцевого самоврядування та у надзвичайних ситуаціях; інші спеціальні засоби, обумовлені особливим колом уповноважених чи зобов'язаних осіб та надзвичайними обставинами [6, с. 216].

С. О. Харитонов виділяє засоби захисту речово-правові; зобов'язально-правові; такі, що впливають із різних інститутів цивільного права й вимоги до органів державної влади й управління про захист інтересів власника від правомірного або неправомірного втручання. О. П. Сергєєв здійснює поділ цивільно-правових засобів захисту на речово-правові, зобов'язально-правові та засоби, що впливають із різних інститутів цивільного права і не належать ні до речових, ні до зобов'язальних [7, с. 46].

Також слід звернути увагу на класифікацію, запропоновану О. Мірошник та Т. Присяжнюк. Зокрема, вони виокремлюють наступні позови, що спрямовані на захист права власності:

1) на майно, вилучення його з чужого незаконного володіння та від добросовісного набувача у передбачених законом випадках або відшкодування його вартості чи усунення інших порушень прав власника;

2) про визначення порядку володіння, користування і розпорядження майном, що є спільною власністю;

3) про поділ спільного майна або виділ з нього частки;

4) про визнання недійсними угод про відчуження майна чи дійсними у випадках, коли одна із сторін повністю або частково виконала угоду, що потребує нотаріального посвідчення, а інша сторона ухиляється від нотаріального посвідчення угоди за рішенням суду, незаконними актів державних органів, органів місцевого та регіонального самоврядування про неправомірне втручання у здійснення власником правомочностей щодо володіння, користування і розпорядження своїм майном;

5) про переведення прав і обов'язків покупця за договором купівлі-продажу, укладеним учасником спільної часткової власності на частку в ній із порушенням права привілейованої купівлі цієї частки іншим учасникам цієї спільної власності;

6) про передачу у приватну власність майна, якщо за законом воно підлягає відчуженню цьому громадянину, визнання недійсними угод, укладених із порушенням прав цього громадянина;

7) про виключення майна з опису;

8) про відшкодування шкоди, завданої майну, або збитків, завданих порушенням права власності, виключаючи неодержані доходи;

9) про інші вимоги, пов'язані з охороною права приватної власності [8, с. 68].

Л. М. Баранова вважає, що для захисту права комунальної власності застосовується лише загальний спосіб юрисдикційної форми захисту — судовий захист [9]. Однак, з такою думкою не слід повністю погоджуватись.

Слід погодитись з думкою окремих науковців, що незважаючи на те, що найкращим регулятором будь-яких правовідносин є правові норми, однак судовий захист є найбільш швидким способом вирішення певних проблем,

незрівнянний з правотворчістю, недоліки якого усуваються роками [10, с. 187]. Тому найбільшу увагу потрібно приділяти судовому захисту права комунальної власності для відстоювання інтересів територіальних громад.

Значимість судового захисту обумовлена тим, що існуючі у законодавстві України прогалини найчастіше ліквідуються шляхом судового тлумачення правових норм [10, с. 188]. Гарантованість судового захисту права комунальної власності є основним принципом демократичної держави.

Необхідно класифікувати способи захисту права комунальної власності з урахуванням специфіки такого виду власності та особливостей суб'єкта.

Слід погодитись з думкою Гнатів О. Б., що способи захисту права власності можна диференціювати залежно від правових наслідків їх застосування на речово-правові способи та зобов'язально-правові способи захисту [11, с. 14].

У проекті Закону України «Про комунальну власність в Україні» розділ VII присвячений захисту права комунальної власності, однак у ньому містяться загальні положення про право на захист. Такі положення є і у інших проектах, однак у жодному з них не передбачено способів захисту саме права комунальної власності.

Справи за позовами про захист права власності належать до найбільш поширених категорій цивільних справ і, як правило, розглядаються відповідно до законодавчих норм. Однак слід зауважити, що прогалини в регулюванні відносин у сфері права власності спричиняють деякі труднощі у застосуванні судами чинного законодавства.

Стосовно реалізації права на судовий захист права комунальної власності територіальними громадами існує проблема визначення особи позивача. Судова практика свідчить про те, що позивачами по даних справах є органи місцевого самоврядування.

На нашу думку, позивачами повинні бути представники територіальних громад, і це можуть бути не тільки органи місцевого самоврядування.

На сьогодні, ні в чинному законодавстві, ні в проектах немає жодної норми щодо регулювання питання способів захисту права комунальної власності.

Неюрисдикційною формою захисту порушених прав є самозахист. В. П. Грибанов під самозахистом цивільних прав розуміє здійснення управомоченою особою дозволених законом дій фактичного порядку, спрямованих на охорону його особистих чи майнових прав та інтересів [12].

Очевидним є висновок, що механізми захисту права комунальної власності потребують законодавчого закріплення.

На думку Баранової, захист права комунальної власності полягає у наступному:

- 1) право комунальної власності територіальної громади захищається законом на рівних умовах з правами власності інших суб'єктів;
- 2) захист права комунальної власності може здійснюватися в судовому порядку та шляхом самозахисту;

3) орган місцевого самоврядування, до повноважень якого входить здійснення захисту права власності територіальної громади, зобов'язаний вжити заходи щодо захисту права комунальної власності;

4) територіальна громада має бути законодавчо визнана самостійним суб'єктом процесуального права [9].

На нашу думку, пункт 3 вищезгаданих положень слід викласти у такій редакції:

3) орган місцевого самоврядування, а також інші уповноважені особи, до повноважень яких входить здійснення захисту права комунальної власності територіальної громади, зобов'язані вжити заходи щодо захисту права комунальної власності.

Висновок. Проаналізувавши способи захисту права власності в цілому, свідчить про те, що в законодавстві не закріплено поділу даних способів залежно від форми власності, а також не врегульовано застосування певних способів захисту права комунальної власності. На нашу думку, для того, щоб визначити способи захисту саме права комунальної власності потрібно врахувати специфіку об'єктів комунальної власності, суб'єктів — власників комунального майна та суб'єктів — управління комунальним майном та необхідно закріпити в законодавстві норми, присвячені захисту права комунальної власності.

Список використаних джерел

1. Аналіз деяких питань застосування судами законодавства про право власності при розгляді цивільних справ [Електронний ресурс] / Верховний Суд України. — Режим доступу: [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/\(print\)/1207B66D24762C1DC2257D0E004CC419](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(print)/1207B66D24762C1DC2257D0E004CC419).

2. Науково-практичний коментар до цивільного законодавства України / за ред. В. Г. Ротань, А. Г. Ярема, В. В. Кривенко, В. Я. Карабань, О. Є. Сонін. — Х., 2010. — 800 с.

3. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 30. — Ст. 141.

4. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради України. — 2003. — № 40–44. — Ст. 356.

5. **Жилінкова І. В.** Превентивний спосіб захисту права власності / І. В. Жилінкова // Вісник Академії правових наук України. — 2005. — № 3 (42). — С. 123–130.

6. **Яворська О. С.** Правове регулювання відносин власності за цивільним законодавством України : навч. посіб. / О. С. Яворська. — К. : Атіка, 2008. — 256 с.

7. **Сергеев А. П.** Гражданское право / Сергеев А. П. — М. : Юридическая литература, 1999. — Т. 1. — 340 с.

8. **Присяжнюк Т.** Захист права власності у Європейському правовому просторі / Т. Присяжнюк, О. Мірошник // *Право України*. — 2001. — № 8. — С. 68–74.

9. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/2837/1/Baranova_79.pdf.

10. Територіальна громада: знаннєвість, дієвість : монографія / [Ю. О. Куц, В. М. Сінченко, В. В. Мамонова, С. В. Газарян ; за заг. ред. Ю. О. Куца]. — Х. : Віровець А.П. «Апостроф», 2011. — 340 с.

11. **Гнатів О. Б.** Захист права власності в цивільному праві : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.01.03 / О. Б. Гнатів. — Київ : Б.в., 2015. — 20 с.

12. **Грибанов В. П.** Пределы осуществления и защиты гражданских прав / В. П. Грибанов // *Осуществление и защита гражданских прав*. — М. : «Статут», 2000. — 411 с.

Анотація

Стаття присвячена дослідженню питання класифікації цивільно-правових способів захисту права комунальної власності. На сьогодні питання захисту саме комунальної власності не в повній мірі висвітлюється у науковій літературі, а у законодавстві немає поділу між способами захисту окремих форм власності, і тому розгляд даного питання набирає актуальності.

Annotation

This article presents a study of the problem of classification of the civil-legal protection of the right of municipal ownership. Topicality of our study lies in the study of the problem of the means of protection of the right of municipal ownership. At present time the issue of protection of municipal ownership is not fully elucidated in scientific literature and the legislation does not distinguish the division between the means of protection of separate forms of ownership, and for this reason examination of this issue becomes topical.